

ESB: 65 jaar en bijtekenen

Elk besluit vergt een uitgangspunt, zelfs een zo kleine beslissing als die over de benadering van een achtergrond-schetsje van 65 jaar *ESB*.

De interne geschiedenis is waard geschreven te worden; de redactionele formule, de opeenvolgende redacties, het aantrekken, selecteren en commentariëren van artikelen. Interne zaken echter zijn voor de buitenwereld pas boeiend, als zij mislopen. Het is het geluk van *ESB* dat onenigheid binnen de redactie met geen mogelijkheid is te construeren als een onderscheidend kenmerk in haar geschiedenis.

Externe geschiedenis derhalve. Dat kan op twee manieren: de reactie van de omgeving op *ESB* en de reactie van *ESB* op haar omgeving. De eerste benadering heeft een kans. Er zijn knipselboeken vol geciteerde *ESB*'s. Maar aan het verwerken van deze palmarès is de redactie, uit vrees voor eigenroen, nog niet toe.

Zo blijft de tweede exogene benadering over, de reactie van *ESB* op haar maatschappelijke omgeving. Dat is bovendien de functionele benadering. De redactionele formule immers is: een open forum voor elke mening op breed economisch terrein, die door toetsbare argumenten wordt gedragen. Van de aanvang af, heeft het blad beoogd informatie en inzicht van velen te bundelen als reflex op de tijd. Steeds in de hoop daarvoor ook de komende tijd dienstig te zijn.

Na deze keuze komt een tweede vraagstuk, de verdeling in tijdvakken van de 65 jaren van bestaan, de subjectieve periodisering, een berucht methodisch probleem in de geschiedeniswetenschap. Het gaat er om cesuren in de voortgaande tijd te leggen, zodat herkenbare en benoembare verschillen tussen tijdvakken zichtbaar worden. Het doel is iets te doen zien van de voortdurende spanning tussen continuïteit en discontinuïteit, tussen traditie en innovatie. Men kan kiezen uit twee werkwijzen. Of wel veel licht doen vallen op perioden van versnelde transformatie en innovatie dan wel, met verwaarlozing van de overgangprocessen, toestanden van relatieve stabiliteit naar perioden in hoofdkenmerken vergelijkend beschrijven. Wie in discontinuïteiten denkt, zal zijn aandacht vooral richten op de tijdperken van omslag en omzetting, de jaren van overgang. Wie in continuïteiten denkt, zal vooral trachten het in de tijd gelijk blijvende te doen zien, waarbij de koppelpingsperioden niet ten eerste als ontkopplingsprocessen worden beschouwd. Een econoom zal weinig moeite hebben hier dynamica en comparatieve statica als methodische benaderingen te herkennen.

Schumpeter stelt in *History of economic analysis* dat een analytisch onderzoek voortvloeit uit een voorafgaande kijk op de dingen, „a pre-analytic notion”. In dit geval is de voorafgaande idee zeker aanwezig. In de vijftenzestig jaar *ESB* voel ik — misschien ook door kennis van de interne geschiedenis — een indeling in vier perioden. De eerste ongeveer vijftientig jaar — 1916-1940 —; de cesuur van de oorlog; de tweede vijf-

entwintig jaar — 1945-1970 —; de cesuur van het decennium 1970-1980.

Ten einde aan dit gevoel uiting te geven in werkbare onderscheidende kenmerken, wil ik kijken naar de problematiek die in elk van de genoemde tijdperken als de overheersende werd gezien. Dit te onderscheiden ten aanzien van het economische proces, de economische orde en de economie als geheel in het maatschappelijke proces. Het staat op voorhand vast dat dit sterke samentrekking vereist; hopelijk heeft een langdurig redacteurschap de daarvoor noodzakelijke techniek bijgebracht.

De periode 1916-1940 wordt voor het economisch proces gekenmerkt door de voortdurende aanwezigheid van het probleem van de externe waardestandaard, tot uiting komend in het herstel en het weer verlaten van de internationale gouden standaard. In het spoor daarvan, als tweede centrale probleem, de verhouding tussen internationale en nationale conjunctuur.

Voor de economische orde is het hoofdpunt van discussie de overgang van „business as usual” — dat is herstel van de internationale markteconomie parallel met herstel van de gouden standaard — naar vragen over de noodzakelijk aan de overheid toe te kennen invloed op het economisch gebeuren. Hier uit zich de spanning over de wisselkoers in zijn invloed op de nationale conjunctuur.

De economie als geheel wordt diep in de jaren dertig in meerderheid met een zorgelijke gelatenheid gezien; er zijn nu eenmaal economische wetten. Zoals men van een moeilijk kind zegt, er is nu eenmaal geen huis mee te houden. Tegen het einde van de periode gaat dit zover dat de term „maturity”, volgroei zijn, dat wil zeggen zonder verdere ontwikkelingsmogelijkheden, het heersende element in de literatuur wordt.

De oorlog is een werkelijke afkapping. In nauw overleg met de oprichter, prof. dr. N. J. Polak, die door de bezetter uit zijn ambt was ontzet, wordt besloten *ESB* toch drijvende te houden als een verzamelpunt. Het gelukt tot september 1944; na de bevrijding worden alle vereiste vergunningen, toestemmingen en produktiemiddelen om *ESB* zo spoedig mogelijk te doen verschijnen onmiddellijk verleend.

Een beeld ter kenschetsing. In het najaar van 1940 wordt een partij oranje papier gekocht voor de omslag van het eerste nummer na de bevrijding. Het wordt opgeborgen in Zwartewaal, op de vliering bij mijn schoonmoeder. Na de bevrijding zijn de verbindingen met de eilanden zo verbroken en andere zaken zo dringend, dat de partij papier, die huiszoekingen om ernstiger redenen had doorstaan, toch niet op tijd in Rotterdam is. Toch komt *ESB* met een omslag uit.

De oriënteringsnummers, in de winter 1944-1945 voorbereid, vormen de rentree; zij geven een scala van opinies en voorstellen over herrijzend Nederland. Voor het economische proces wordt, na de korte herstelperiode, de interne waardestandaard gezien uit de samenhang van lonen en prijzen het eerste probleem,

met een uitloper naar inflatie en exportpositie.

Voor de economische orde wordt van de aanvang af gekozen voor de gemengde orde waarin overheid en bedrijfsleven elk van beide verantwoordelijkheiden hebben voor het beloop van de macro-grootheden. Het instrumentarium van de overheid is monetair en globaal. Voor de economie als geheel wordt „volgroei” vervangen door „volle groei”, een sterke expansie zet in met niet eerder gekende gevolgen voor het inkomen per hoofd. De maatschappelijke reactie uit zich in het vergeten van het conjunctuurbegrip en de overtuiging dat economische problemen oplosbaar zijn.

In het begin van de jaren zeventig blijkt dat het uitblijven van conjunctuurbewegingen andere problemen onverlet heeft gelaten. Het structuurbegrip wordt gradend in het economisch proces. Dit wordt bevorderd door verschuivingen in de wereldeconomie waarbij een groep energieproducenten de kans schoon ziet hun trekkingsrechten op het wereldinkomen aanzienlijk te verhogen. In de economische orde ontstaat onzekerheid over de werking van globale maatregelen die op zich wijzigende normen- en waardenstelsels botsen. Micro-ingrijpen neemt toe; meso-ingrepen leveren in de vorm van structuuronderzoeken en -voorstellen weinig op. Voor de economie als geheel is het heersende probleem de opeenhoping van trekkingsrechten op het nationaal inkomen die mede door de mogelijkheden uit de aardgasbaten heeft plaatsgevonden. De grenzen van het draagvlak worden gezocht. De „maturity” van 1939 wordt tot stagflatie. Welke nieuwe periode van stabiliteit uit deze jaren van overgang zal komen is, als men recente publicaties volgt, niet voorspelbaar. Eén van de gevolgen van de onzekerheid is immers dat economen beginnen te publiceren over de theoretisch-analytische onhoudbaarheid van voorspellingen op sociaal-economisch terrein.

De zakenregisters en auteursregisters van vijftenzestig jaargangen *ESB* blijken er ten volle van te getuigen. Zij vormen een blijvende encyclopedie. Het is eveneens een encyclopedie in die zin dat sommige rubrieken door de belangstelling van de redacteurs wel eens meer belangstelling hebben gehad dan andere, maar een zeer breed veld wordt bij voortdurende gedekt.

In de wisselwerking tussen traditie en transformatie is *ESB* in essentie haar traditie getrouw gebleven, de open tribune; de transformatie blijkt uit de voortdurende verschuiving van onderwerpen en het open oog voor nieuw opkomende thema's als welzijn, milieu en energie.

N. J. Polak heeft voor de oprichters de redactionele formule onder woorden gebracht; hij heeft zelf het blad kunnen begeleiden tot 1948. Sindsdien is zijn denken werkzaam gebleven doordat hij in 1945 het blad aan één van zijn leerlingen in handen gaf. In dit opzicht is er een sterke continuïteit. Met één voet op de valreep voor het van boord gaan spreek ik graag het vertrouwen uit dat de huidige jonge redactie het blad verder door de tijd zal koersen.

H. W. Lambers